

No. 4 Mayıs 1967
Yazan (Auk)

Bizim Şehir

Prof. Dr. Perihan Çambel

GENÇLİĞİMİZDE, memleketimizde tiyatronun oluşumunda büyük rolü olmuş Carl Ebert'in sahnelediği, İstanbul'da Divan Yoluunda bir sinemada oynanan «Bizim Şehir» yapıtı Amerikalı Thornton Wilder'in belki de eksik kalmış bir oyunudur, daha doğrusu bir oyun pandomimidir. 1943 te «The skin of our teeth» (Hamak kaldı) oyunu için Pulitzer Ödülünü kazanan Wilder, Amerikan Tiyatrosunun ileri gelen yazarlarından sayılır. Bununla psikanalize dayanan bir Eugene O'Neill, barış taraftarı olan Maxwell Anderson kadar önemli görülmemiş, her antolojiye bir oyunu olsun alınmıştır.

Diğer taraftan Wilder'in yapıtları tiyatro eleştiricilerince zıt düşüncüler içinde gösterilmiştir. Örneğin, Ruppel Wilder'in Avru pa dramının birçok elemanlarını alarak yeni kalıplara döktüğünü, onun dramlarında modern gerçeklik epikin yeni, cüretli biçimler bulduğunu, böylece Amerikan dünyasında ün kazanmış yazar.

Oysa Wilder'in «Üç Dakikalık Oyunlarla Bir Perdeler» için yazdığı önsözde oyunlarıyla ne demek istediğini kendisi bile doğru dürüst açıklayamıyor. Ancak, bu ufak yapıtların dinsel muhtevisini kesin olarak işaret eder. Öte yandan, dinlerin hepsinin belki ölmeye mahkûm olduğunu söyler. Ozan olarak vasıflandırılan Wilder bir yünden gayet sade aile yaşamalarını ve bunların muayyen olaylar karşısındaki sarsıntılarını ele alırken bile tam realist görünmüyor. Daima, bir illüzyon verir, reel olmayan dimensyonlar içinde sembolik kişilere sembolik sözler söyletir, bir de metafizik anlamda ve sürealistik boyutların içinde, zaman ve yer anlamlarını kaldırarak, ruhları konuşturur. Böylece Nasceantur poeta» adındaki 3 dakikalık oyununda chlamys giysili kadın, önündeki kayalıkta otu-

ran oğlan çocuğa şöyle der: «Uzak bir vadi, oğul, yaşamımda rında gözlerinin, kulaklarının ve parmaklarının özel bir hassasına sahip bulunmuş kişilerin duşur. Orada herbiri tek başına oturur, ve kendinden sonra gelecek kişiyi seçer. Ve yakında yaşamaya başlayacaklarını ruhlarını rüzgâr, bunların doğum saatine doğru taşırken onlar, rüzgârın içinden seslenen daha zaşifları seçerler.» «Proserpina ve Seytan» da alt dünyayı gösteren ozan, kişilerin sözlerine pandomimi ortak kılar. «Yataklı Vagon Pegasus» ta «Bizim Şehir»deki bazı teknikler ve elemanlar görülür. Hatta bunda bile

Devlet Tiyatrosunda oynanan «Bizim Şehir» den bir sahne...

Grover's Corners'i bile getirir. «Bizim Şehir»deki gibi rejisörlere doğru konuşturur. O na bir sürü izahlar verir, bu rada da ruhları oynatır. «Saatleri» dalgalandıran antikleştirici giysilerle dolastığı güzel kızlara temsil ettirir. Trende ölen genç evli Harriet'e ise şunları söyler. «Orada, yukarda, mutlu olamayacağım. Bırakın beni, şurada aşağıda ölü kalayım. Evimde dolaşıp durmak, ve Philip'e yakın olmak, işte bu beni tam mutlu kılar» Tıpkı «Bizim Şehir»deki Emilia'nın ruhunun anababa evine dönme isteği, onu özlemesi gibi.. Bunlarla Wilder, insanların metafizik yapılarını ele almak çabasındadır, fakat hiçbir şey halledilemiyor. Ele aldığı mutluluk konusu ile âciz kalıyor. Matematik çalışırken defterine not ettiği ufak sahne yapıtları bitmemiş kaldığı gibi, «Mozart ve grl mesajlarında bağdasının bir bağdayı bitmemiş halde bıraktığı gibi, «Bizim Şehir» de böyle bitmemiş kalıyor. Emilia'nın hazine ölmü, dünyaya dönüşünden sonra yeniden ölümler mahallesine dön-

şül ve kocası George'un mezarının başında diz çöküşü ile bittiği halde.

Tanrı, ahiret anlamalarını ortaya koyan dinlerin son çağlarda geçirdiği sarsıntılardan sonra Wilder'se sonuçsuz bir biçimde sahnedeki çözümsüz bırakılır Türkiye'de vaktiyle «Bizim Şehir», usta bilinen Carl Ebert tarafından adeta seyircilerin parçasıyken denilen oyuna katılmaması ilizyonu içinde sahnelenmiş oyun başarı kazandı. Diğer başarı unsuru herhalde o zaman bu bünde rol oynayan, o zaman ki genç elemanların İstanbul'da bir Şehir Tiyatrolarından ayrı bir teknikle yetiştirilmeleri yansıması oldu.

Yıllardan yıllar ve yıllar geçtiği tepesinden sonra «Bizim Şehir» Ankara'da Küçük Tiyatroda, o zaman da rejisör rolünü oynayan M. Canova tarafından sahnelendi. Hatırladığımız göre, çerçevesi halinde işaret edilen evlerin ve bahçe çitlerinin dekoru, mezar taşları ve terslerindeki koltukları aynı idi. Sahneleniste benziyordu. Canova oyuna değişik bir eleman olarak sadece oyun temposunu yavaşlatması getirdi. Bu da ne bir briliyanlık, ne de bir uygunluk oldu. Emilia ve annesi rollerini oynayan Mediha - Deniz Gökçer anne - kız çifti, daha hızlı ve süreksiz bir tempo içinde güzel bir kompozisyon yarattılar. Kimi sanatçılar onların temposuna, kimi Canovanın sükutu ve adeta uyutucu temposuzluğuna uydular. Böylelikle oyun iki tempo olarak şaşırtıcı ve anlam kaybettirici bir biçimde ortaya konmuş oldu.

Artık kendi toplum sorunları ile itişip kakaşan bir Türkiye'de, bu tempo ayrıntıları içindeki, ve bir küçük Amerikan kasabasının daki yaşantıları, yaşamalarını, sorunlarını onun çapında yansıtan konuları ilginç bulacağı beklenemezdi. Bunun için Mediha - Deniz Gökçer anne - kız çiftinin güzel kompozisyon için de eseri ayakta tutmaları kışkırtıcı onlar için sükutu oldu. Deniz romantik bir genç kızın duygularını başarı ile yansıttı, saf bir gençlik heyecanı ve beklemeyle içinde, kız çocuk sahasına

dan sonra Anna Frank'a benziyordu bu beşerli Emilia. Sonra, Emilia'nın ruhuna metafizik bir ifade verdi Deniz Gökçer: bale öğrenliğinden gelen ucu cu bale kıvrımları ve dalgalanınan uzun tünikvari, onu antik leştiren giysisi içinde. Mediha, hayatta gibi tatlı, tabii ve iyi bir anne oldu. Haşım Hekimoğlu daima olduğu gibi burada da karakter sanatçılığına ispatladı. Bozkurt Kuruç, biraz kabasaba bir Amerikan kasaba delikanlısını Gökçerlerinkine uyan bir tempo ile canlandırdı: kültürsüz, kabak gibi bir oğlan. Ne yazık ki süzgeci gibi oldukça iyi yansıtan karakterlerin içinde en önemli kişilerin biri olan Rejişör, Sayın Canova da bu kez iyi bir aktör bulamadı. Temposunun yavaşlığının sıkıcılığı yanında tümcelerini ikide birde unutmaması süflerim acaba nerde olduğunu düşündürdü. Üstelik tekeşlerini handiyse ağlayacak gibi kaldırması, ve diğer acıklı yüz mimikleri ve turist kıyafeti oyunun gereken dimensyonu vermedi. En garip şey, kostümcü Tarık Leventoğlunun çağımızın ilk on yılında oynamaya başlayan oyun da, Rejişöre son moda uygun yandan yirtmaçlı ceket giydirmişti oldu. Zaten giysilerde bir dik kalsızlık izleniyordu. Özellikle Mrs. Bibbs'in ve Mrs. Webb'in giysilerinde. Oysaki devlet sahnelerinde giysiler için bazan ne kadar, ama ne kadar çok masraf ediliyor.

Rejişörün diğer bir eksikliği, pandomim üzerinde ısrar eden Wilder'in direktiflerine derinlemesine girilmiyor, sanatçıları jestlerle yetindirmesiydi. Pandomim sanatının artık memleketimize de yerli ve yabancı sanatçılarla gelmiş olduğuna göre, Canova, bu yünden oyuna büyüklük de necek derinlik vermeliydi, günkü «Bizim Şehir»ün özellikle de korsuz, denemek biçimde, adeta çıplak bir sahnede, pandomim karakterizasyonu sahnelenmesi gerekir. Bunu Ebert'te yapmamıştır. Bu bir ektiktir. Canova neye hocasının ötesine gitmedi? Böylece rejisör, oyunun anlamını anlamasına, Deniz Gökçer'in esirliğine rağmen metafizik boyutunu bittünlü ile göstermesine neden oldu.